

Metin Çözümleme

Mustafa Altun

5 Ekim 2002

Okuduğu metni anlama süreci oldukça karmaşık bir süreç. Metnin içeriği, dili, üslup özellikleri, kağıdın kalitesi, harflerin diziliş özellikleri, büyüklüğü... devam edip giden bir sürü kriter var.

Okuyucunun psikolojik durumu bu saydıklarım arasında öne çıkıyor. Kendini okuduğu metne vermeyen, buna hazır hale getiremeyen bir okuyucunun verimli bir okuma sürecinden geçmesi pek mümkün görünmüyor. Okuma hızı da buna bağlı olarak düşüyor.

Metnin yapısını da göz ardı etmemeli. Okuyucunun idrak edebileceği, parça parça bölümler halinde metni vermek gerekir. Her ne kadar göz resim algılamasında resmi öncelikle bütün olarak görse de, metinde böyle bir süreç yasama imkânımız yok. Metni bastan sona okumakla ancak bir kaniya, yargıya varıyoruz.

Umberto Eco'nun üzerinde durduğu "niyet" kavramı da metni anlamada önemli gözüküyor. "Yazarın niyeti/Intentio Auctoris", "Okuyucunun Niyeti/Intentio Lectoris" ve Eco'nun ortaya koyduğu "Metnin Niyeti/Intentio Operis". Son niyet, bana oldukça müphem, karmaşık ve havai geliyor. Metin kendi başına bir varlık mı ki, onun niyetinden bahsedelim. Eco'nun bu kavrama nasıl ulaştığını bilmiyorum. Zaten epeyce muhalif var bu konu üzerine.

Yapay zeka kuramlarında da benzer bir süreç yaşanıyor. Programcı, programladığı makinenin dış dünyadaki "niyetleri" algılamasını bekliyor. Puslu mantık, düz mantık vb. mantık modellemeleri dış dünya gerçeğini yansıtmada ne kadar yeterlidir? Zihnimden geçenleri ne ölçüde algılayabilir? Fiziki davranış, seslenme, hareket gibi görülebilir ve algılanabilir verilerden hareket edildiğinde kimin hangi hareketi ve davranışı ne niyetle yaptığının betimlenmesi bana oldukça zor görünüyor.

Niyet, çoğunlukla içsel bir kavram. Kimin neyi ne niyetle yaptığını kesin olarak betimlememiz güç. Kur'ani ifadeyle "Ameller niyete göredir." ilkesi de bu bağlamda taşı gedğine koyan bir yargı olarak önümüze çıkıyor.

Metin çözümlemede en çok güçlük çekilen şey de aslında bu niyet kavramında gizli. Yüzyıllar ötesinde seslenen bir müellifi/yazarı anlamının zorluğu burada yatıyor. Metnin yazıldığı dönemden uzaklaştıkça metni anlamak zorlaşıyor. Müellif kim bilir hangi psikolojik haller içinde metni yazmıştı, hangi mekânı kullanmıştı, onu yazmaya teşvik eden sebepler nelerdi... Gibi bir dizi soru akla geliyor. Müellifi yattığı yerden ayaklandırıp bu sorulara yanıt bulmak mümkün değil, peki ne yapmalı?

Yapılacak pek birşey yok. Eldeki verilerden hareket ederek çözümleme yapmalı. Yazıldığı dönemin tespitinin ardından o dönemin medeniyet durumunu geniş açıdan ele almalı. Tarih, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, mimari... Bulunabilen ne kadar metin, belge ve fiziki mekân varsa, bunları incelemeli. Bu veriler zihinde bir yerlerde birike birike simüle edilmiş bir medeniyet tasavvuruna ulaşılacaktır.

Başladığımız yere geri dönersek, metni anlama karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkıyor. Okuyucu çözümleme yöntemlerinden çoğunlukla habersizdir. Mutlak anlamda metni anlaması da mümkün değildir. Metne dair izlenimler, yargılar, okuyucunun geçmiş bilgi ve tecrübeleriyle okuduğu metin arasında bir yerlerde oluşturulur. Bu ise mutlak anlamda nesnel bir görünüme sahip değildir.